

Energiya samaradorligi va iqtisodiy o'sish

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o'g'li
O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Mazkur maqolada energiya samaradorligi tushunchasi, uning iqtisodiy o'sishga ko'rsatadigan ta'siri hamda xalqaro va milliy tajribalar asosida samaradorlikni oshirish strategiyalari yoritiladi. Sanoat, uy-joy, transport va infratuzilma sohalarida energiyani tejamli ishlatish orqali iqtisodiy samaradorlikka erishish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan "yashil energiya" islohotlarining iqtisodiy ahamiyati ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: energiya samaradorligi, iqtisodiy o'sish, energiya intensivligi, yashil rivojlanish, qayta tiklanuvchi energiya, texnologik modernizatsiya, energiyani tejash, energetik xavfsizlik, O'zbekiston, ekologik barqarorlik.

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda energiya resurslarining ahamiyati benihoya katta. Biroq, energiya iste'molining ortishi bilan birga, tabiiy resurslar tanqisligi, ekologik ifloslanish, energiya importiga qaramlik va iqlim o'zgarishi kabi muammolar kuchaymoqda. Shuning uchun bugungi kunda energiya samaradorligini oshirish masalasi nafaqat ekologik, balki iqtisodiy strategiya darajasida ko'rilmogda. Energiya samaradorligi deganda, kamroq energiya sarflab ko'proq iqtisodiy natijaga erishish jarayoni tushuniladi. U energiyani tejash bilan birga, ishlab chiqarishning texnologik yangilanishini, resurslardan oqilona foydalanishni va energiya intensivligini pasaytirishni ham o'z ichiga oladi.

Energiya samaradorligining iqtisodiy o'sish bilan o'zaro bog'liqligi chuqur tahlilni talab etadi. Bir tomondan, energiya resurslarining oqilona ishlatilishi ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, raqobatbardoshlikni oshiradi va foyda hajmini ko'paytiradi. Ikkinchi tomondan, resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish investitsiya jalb qilish, yangi texnologiyalarni joriy qilish va yashil iqtisodiyotga o'tish uchun qulay sharoit yaratadi. Shuningdek, energiya samaradorligi davlat byudjeti uchun yukni kamaytiradi, ayniqsa, energiyani import qiluvchi mamlakatlarda valyuta chiqimlarini qisqartiradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, energiya samaradorligini oshirgan davlatlar iqtisodiy o'sishda sezilarli natijalarga erishgan. Masalan, Germaniya, Yaponiya, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarda har bir ishlab chiqarilgan birlik mahsulot uchun

sarflanadigan energiya miqdori ancha past, lekin yalpi ichki mahsulot yuqori. Ular bu natijaga texnologik modernizatsiya, energetik auditi, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari va davlat tomonidan energiya samaradorligiga beriladigan subsidiyalar orqali erishgan.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda energiya samaradorligini oshirish masalasi dolzarb tus olmoqda. “Yashil energiya”, “Energiya samaradorligi – 2030” strategiyasi, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish bo‘yicha davlat dasturlari qabul qilindi. Ayniqsa, sanoat tarmoqlarida elektr energiyasini tejovchi texnologiyalar, LED yoritish tizimlari, avtomatlashtirilgan isitish-sovitish qurilmalari, quyosh va shamol energiyasidan foydalanish yo‘lga qo‘yilmoqda. Aholi va tadbirkorlik sub’yektlari uchun energiya tejamkor qurilmalarni xarid qilishda imtiyozlar taqdim etilmoqda.

Energiya samaradorligining iqtisodiy o‘lishga qo‘shadigan hissasi bir nechta yo‘nalishda ifodalanadi. Birinchidan, u sanoat korxonalarining ishlab chiqarish tannarxini pasaytiradi va mahsulotning eksport bozorlaridagi raqobatbardoshligini oshiradi. Ikkinchidan, energiya tejovchi texnologiyalarni ishlab chiqarish va joriy etish yangi ish o‘rinlari yaratadi, innovatsion iqtisodiyotga o‘tish uchun asos bo‘ladi. Uchinchi jihat, iqtisodiy o‘lishni iqlimga kam ta’sir bilan ta’minlashdir – ya’ni “yashil o‘lish” modelini shakllantirish.

O‘zbekiston sharoitida bu ayniqsa muhim, chunki mamlakatda energiya ishlab chiqarish asosan gaz va neftga asoslangan. Resurslarning cheklangani, ekologik muammolar va issiqxona gazlari chiqarilishini kamaytirish bo‘yicha xalqaro majburiyatlar energiya samaradorligiga e’tiborni kuchaytirishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy energiya monitoringi tizimlarini joriy qilish, binolarni energiyaga chidamli loyihalash, transport vositalarining yoqilg‘i sarfini optimallashtirish bo‘yicha tizimli choralar zarur. Bu esa nafaqat iqtisodiy barqarorlik, balki aholi farovonligi va ekologik xavfsizlikka ham xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, energiya samaradorligi va iqtisodiy o‘lish o‘zaro bog‘liq strategik yo‘nalishlardir. Ular birgalikda amalga oshirilgandagina milliy iqtisodiyotda barqarorlik, raqobatbardoshlik va ekologik xavfsizlikka erishish mumkin. O‘zbekistonda bu boradagi tashabbuslarning tizimli ravishda davom ettirilishi mamlakatning energetik mustaqilligini ta’minlash va yashil rivojlanishga o‘tishini jadallashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. International Energy Agency (IEA). *Energy Efficiency 2023 Report*. Paris, 2023.
2. World Bank. *Energy Efficiency for Sustainable Development: Insights and Tools*. Washington, 2022.
3. OECD. *Green Growth and Energy Efficiency*. OECD Publishing, 2021.
4. O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. *Energiya samaradorligini oshirish konsepsiyasi – 2030*. Toshkent, 2022.
5. UNDP Uzbekistan. *Energy Efficiency and Sustainable Development in Uzbekistan*. Toshkent, 2021.
6. IMF. *Energy Efficiency and Economic Growth: A Global Perspective*. Washington, 2020.
7. Qodirov A. *Energiya iqtisodiyoti va barqaror rivojlanish*. – Toshkent: Ilm Ziyosiy, 2022.
8. EBRD. *Green Economy Transition in Central Asia*. London, 2023.
9. UN ESCAP. *Policy Pathways for Energy Efficiency in Asia and the Pacific*. Bangkok, 2021.
10. Xalqaro Iqlim va Energiya Instituti. *Energy Transition and Economic Competitiveness*. Berlin, 2022.